

*Middeleeuwse
bierbrouwerijen
in Amsterdam*

Waar in Zuid-Europa in de Middeleeuwen *wijn* de normaalste dorstlesser was in het dagelijks leven, werd dat voor Noord-Europa het *bier*. Bij gebrek aan schoon drinkwater bleek het gebruik van hetzelfde water als grondstof voor bier wél verantwoord, omdat het in het productieproces aan de kook kwam. Gedurende de 14de en 15de eeuw werd het brouwen van bier van een kleinschalige huisvlijt langzaam een ambacht waarbij in speciale brouwerijen grote hoeveelheden geproduceerd werden.

Amsterdam heeft iets met bier. Op 1 augustus 1323 bevestigde graaf Willem II een biertol in Amsterdam voor buitenlands bier. Dat was niet alleen een flinke stoot opwaarts in de stedelijke economie maar ook het bewijs dat het tussen de graaf van Holland en de stad toch weer goed zou komen, na de straf voor de ontrouw in 1303-'04. Dat biertol deelde Amsterdam wel met Medemblik maar toch werd het vooral voor Amsterdam de kurk waar de economie op dreef. Schepen met buitenlands bier met bestemming Holland moesten verplicht één van beide havens aandoen en zodoende werd Amsterdam het centrum van de bierimport en – misschien nog be-

Hop werd sinds eind 11de eeuw niet alleen voor de smaak toegevoegd, het had ook conserverende eigenschappen. Het gebruik van hop werd het eerst buiten Nederland toegepast; in 1364 werd het in het Heilige Roomse Rijk de voorgeschreven manier van bierbrouwen.

langrijker – voor de Hanzesteden de meest voor de hand liggende Noordzeehaven. Amsterdam werd een distributiepunt voor Hamburgs bier aan de Noordzee, mede te danken aan veel betere verbindingen met het achterland dan Medemblik in het moeilijker begaanbare noorden van Holland. De reden dat er zoveel bier ingevoerd werd is te wijten aan de hiernaast vermelde invoering van de toevoeging van hop. Hop groeit niet overal en daarom werd er in Holland oorspronkelijk slechts gruitbier gebrouwen, dat

bij vergelijking met hobbier inferieur geacht werd. De graaf van Holland verdiende goed geld aan de accijnzen op bier en om die te continueren zorgde hij dat hij ook op importbier zou verdienen. Door het tol bij het op dat moment 'braafste jongetjes van de klas'

Boven: Anders dan het versje bij de afbeelding van het brouwbedrijf doet vermoeden was bier in de Middeleeuwen de dorstlesser bij uitstek, vooral omdat open water steeds gevaarlijker werd om te drinken. Het bier was wel aangepast en bevatte minder alcohol dan we vandaag gewend zijn. De kwaliteit was sterk afhankelijk van het bestede bedrag.

MENSELYK BEDRYF. 99
DE BROUWER.

De laaving staat gereed, Waar is het dorstend leed?

Als dorst en drank elkaer ontmoet,
Is 't bitter de oorsprong van het zoet;
ô Ziel! 't begeeren en het geeven,
Uw dorst, en 's levens springfontein,
Zal eeuwige verkwikking zyn;
Dien weelde lust, zoek' zulk een leven.

MAT

onder te brengen verwachtte hij weinig obstructie tegen het afkomen van de Amsterdamse winsten. Na het verlenen van dit biertol gingen de brouwerijen in Holland de een na de ander eveneens over op het brouwen van hophier. Amsterdam keek echter verder dan alleen Holland en exporteerde het Hamburger bier (dat net zo goed uit Bremen of Lübeck kon komen) tot buiten de grenzen van Holland en verwierf een monopoliepositie. Ook al volgden op bier het nog lucratievere graan en hout uit de Oostzeelanden, de basis van de ‘Oosterse handel’ was bier.

Het brouwen van bier kwam in Amsterdam heel moeizaam op gang. Dat kwam door de bierimport uit Hamburg e.o. die het mes aan twee kanten liet snijden: men verdiende aan aanvoer en doorvoer en het bier was voorlopig van betere kwaliteit. Daar kwam de klad

Boven: Dit was het werkgebied van de bierhalers, de noordelijke Noordzee. Door het gebrek aan navigatiemiddelen bestond de scheepvaart uit kustvaart.

Rechts: De Bierkaai besloeg een deel van de Oudezijds Voorburgwal, tussen Oude Kerk en de Halsteeg. Stevige knapen, die bierdragers. Daar moest je geen ruzie mee krijgen want dat was ‘vechten tegen de bierkaai’.

in door de Wendische Oorlogen (1438-1441) en de kapersoorlog op de Oostzee die beantwoord werd door een kapersoorlog op Noordzee en Zuiderzee (±1400-1417). Die oorlogen hadden alles te maken met het breken van de hegemonie van het Hanzeverbond; in het kader daarvan werd Amsterdam zelfs tijdelijk geroyeerd als Hanzestad. De aanvoer van bier kwam – eveneens tijdelijk – helemaal stil te liggen. Dat zal de belangrijkste aanleiding geweest zijn de bierproductie in eigen streek uit te breiden en te professionaliseren. In de 15de eeuw vaardigde de stad een keur uit op het bierbrouwen. De brouwers moesten een eed afleggen dat zij in elk brouwsel vier mud tarwe, negen mud haver en minimaal negen zakken of 27 schepels gerst zouden gebruiken en waarvan zij maximaal 20 tonnen bier zouden brouwen. Het transport van vaten bier mocht uitsluitend door gezworen bierdragers geschieden. Bovendien mocht geen der brouwers tevens tapper zijn. Dat laatste gold ook voor de handelaren aan de Bierkaai.

Mouten

Mout is graan dat men heeft laten kiemen en daarna laten drogen. Het werd gebruikt bij de alcoholfabricage, bijvoorbeeld in brouwerijen, branderijen en azijnmakerijen. De gerst werd in een waterdicht gemaakte gemetselde bak gestort. Nadat de gerst lang genoeg geweekt was, werd ze uitgespreid op een plavuizenvloer, waar zij in een broeierige, vochtige atmosfeer begon te kiemen. Als de gerst voldoende ontkiemd was, werd ze naar een droogzolder of -loods gebracht, waar het kiemproces tot stilstand kwam. De ontkiemde, gedroogde gerst werd vervolgens in een moutmolen met speciaal daartoe gescherpte stenen met vierkante uitslagen en smalle maalbalken gesneden of gekneusd, d.w.z. niet al te fijn vermalen. De gekneusde gerst vermengde men met gemalen rogge. Dit mengsel werd tot een beslag gemaakt, waaruit de alcohol gedistilleerd kon worden. Op de moutmolens werd het afvalproduct, bostel, van de bierbrouwerij weer tot veevoer verwerkt.

Mouten werd een specialisme binnen de brouwerswereld, dat soms aan aparte bedrijven uitbesteed of in aparte behuizing ondergebracht werd, meestal met de bedoeling dat die eenheid ook andere brouwerijen kon bedienen. Andersom kon ook; de basis van brouwerij De Hooiberg bijvoorbeeld was een mouterij die eind 16de eeuw besloot zelf te gaan brouwen.

Mout bepaalt smaak, geur en kleur van het bier en was een punt waar brouwers zich onderscheidten van hun concurrenten. Er waren wel mouterijen die aan meerdere brouwerijen leverden, maar als die laatsten het zich konden permitteren dit proces exclusief te houden konden zij die concurrentie beter het hoofd bieden. Anders lag het voor de moutmolens, die het ontkiemde graan een nabehandeling gaven, zoals hierboven omschreven. Dat had geen in-

vloed meer op het product, zolang het tenminste bij hetzelfde adres weer terug kwam. Diverse brouwers richtten voor gemeenschappelijk gebruik een moutmolen in. Dat kon een windmolen zijn maar was net zo vaak een rosmolen. Diverse overeenkomsten zijn overgeleverd, zoals die van de brouwer van Het Nachtglass, die zich in 1617 garant stelde voor het in werking houden van een rosmolen voor zes brouwers in totaal. In de 17de en 18de eeuw werden na elkaar vier bolwerkmolens voor het malen van mout i.p.v. graan omgebouwd. Dat nam pas af toen begin 19de eeuw stoomkracht werd ingevoerd. Ook buiten de stad stonden moutmolens die voor brouwerijen in de stad maalden, zoals De Koe aan de Hoogendijk.

De Amsterdamse overheid bemoeide zich in die eeuw intensief met de concentratie van ambachten en fabrieken, zo ook met de bierbrouwerijen. De stad zag die 't liefst geconcentreerd in het uiterste noorden van de stad of anderszins, maar steeds in de buurt van de stadsrand. Aan de IJ-oever, de Amstelmonding (de Damrakzijde van Nieuwendijk en Warmoesstraat), de burgwallen en het Kattégat stonden brouwerijen. Aan Oudezijds Voorburgwal was voor de bierhandel een deel als Bierkaai ingericht.

Ondanks de inspanningen van de stad werd na stadsuitbreidingen vanaf 1585 verdere spreiding van brouwerijen niet voorkomen, al was het alleen maar omdat de rand van de vroegere stad weldra centrum geworden was. De brouwerijen verspreidden zich, voorzover de keuren dat toelieten, ook over de nieuwe wijken. Opvallenderwijs gebeurde dat nauwelijks langs de verlengde Brouwersgracht,

die toch zijn naam aan de beroepsgroep ontleende. In 1664 stonden er van de toen bestaande 22 brouwerijen slechts drie aan de Brouwersgracht: het Roode Hart, het Schild van Frankrijk en het Klaverblad. Rond de Nieuwmarkt alleen al stonden evenveel brouwerijen.

In de nieuwe uitleg van 1585 kwam ook een Brouwerskaai, later

omgedoopt tot Droogbak. Die loswal lag buiten de Haarlemmerdijk direct aan het IJ en bood ook nog plaats aan twee brouwerijen. Die poging om de beroepsgroep bij elkaar te houden – en wel zo ver als mogelijk uit het centrum – komt door de weeë stank die ze verspreidde. Ook de mouterijen waren geen aangename burens. Het systematisch bijhouden van het aantal brouwerijen gebeurde pas begin 16de eeuw. Dat kan ook te maken hebben met het verloren gaan van administraties tijdens de grote stadsbranden die de stad

Boven: Het bierdragersgilde was een machtig gilde met een monopolie op elk transport van bier in de stad. Zij kregen zelfs betaald voor transporten waar ze geen vinger naar uitstaken (zie onder brouwerij De Haan).

Links: De wezen van het Burgerweeshuis – en zij niet alleen – leefden op een rantsoen van gruttenpap, brood en bier; van dat laatste dagelijks een halve liter. Een weeshuis bezat vaak een eigen brouwerij, soms in huis.

Links: De waluitrusting van een Amsterdamse brouwerij: een putgalg die het water uit een waterschuit schept en in een reservoir op de wal gooit. Van daar loopt een watergoot tot in de brouwerij.

Onder: De ijsbreker op de Amstel, voortgezeuld door hordes mannen en paarden.

Elke brouwerij stond aan een waterweg en kreeg aan de wal een eigen ligplaats voor de waterschuit, de 'bierpaal'. Voor het transport naar binnen waren de brouwers zelf verantwoordelijk en de manier waarop verschilde dan ook. Dat kon een hefboom zijn of een watergoot, zoals op de afbeelding links. Op de minutieuze vogelvluchtkaarten van Cornelis Anthonisz of Balthasar Florisz zien we die walinstallaties aangegeven. Het gebrek aan schoon drinkwater in de stad was voor de brouwers aanleiding zoveel water aan te voeren als ze konden en het overschot te verkopen. Dankbare afnemers waren de handelsschepen, die het als drinkwater in tonnen mee op reis namen. Om prijsopdrijving te voorkomen werd bij keur (1763) een vaste prijs voor levering aan schepen vastgesteld.

Water was altijd een probleem voor de brouwers; het duurde helemaal niet zo lang (1514) voor het plaatselijke water ondeugdelijk werd, zelfs bij keur verboden werd te gebruiken en ze gedwongen waren hun water uit de Bijleveldse Wetering (Krom Boomssloot) te halen. Niet veel later werd dat water uit de Vecht gehaald, dat met schuiten aangevoerd moest worden. Dat werd nog een hele onderneming, waarbij de waterschuiten zeilden over de Zuiderzee of gejaagd werden tot in de stad. De gejaagde schuiten werden op een gegeven moment zo talrijk dat ze verplicht werden in colonne te varen. In de winter werd die colonne ook nog eens regelmatig vooraf gegaan door een ijsbreker, die door vele tientallen mannen en paarden voortgezeuld moest worden. De ijsbreker was eigendom van de stad en ter dekking van de kosten betaalden de brouwers per binnenvarende schuit met water een belasting, het hele jaar door. Kortom, water werd een kostbaar ingrediënt.

tot medio 15de eeuw teisterden. Er waren zeker grote brouwerijen in de 15de eeuw, zoals die van Jacob Melys en Claes Simonsz aan de Damrakzijde van de Nieuwendijk, genoemd in respectievelijk 1467 en 1471. Een paar cijfers: in 1505 telde de stad negen brouwerijen, in 1543 13, in 1620 15 en in 1621 18. Het hoogtepunt volgde in 1685 met 23 brouwerijen, daarna nam het aantal alleen maar af. Bij naam of locatie zijn wel 50 brouwerijen bekend, maar die bestonden niet tegelijkertijd. Het aantal Amsterdamse brouwerijen steekt schril af tegen bijvoorbeeld dat in Gouda, met rond de 150 brouwerijen. Veel van de Amsterdamse brouwers waren ook nog eens gespecialiseerd op scheepsbier, dat dus nooit op de lokale markt terecht kwam. Brouwerij De Haan aan de Geldersekade bijvoorbeeld was in de 18de eeuw een der grootste, zo niet de grootste brouwerij van de stad, maar de productie verdween voor een groot deel naar de VOC en WIC.

Scharrebier

Om bier te maken maakte de brouwer van zijn ingrediënten een beslag, een mengsel van mout en heet water. Dat werd gefilterd en in een brouwketel gepompt, waarbij de gist gevoegd werd. In de ketel werden nog hop en andere smaakmakers toegevoegd. De belangrijkste smaakmakers waren toch het mout – dat tevens de kleur van het bier bepaalde – en de gist. Na gisting leverde dit een eersteklas zwaar bier op dat tussen de 8 en 12 gulden per vat opbracht. Op het achtergebleven bezinksel in de ketel werd een tweede keer heet water gegoten, wat een ‘nabier’, een veel dunner bier met minder alcohol opleverde dat vanaf f 2,50 per vat verkocht werd. Vandaag de dag wordt dat niet meer gedaan, wat boze tongen ook beweren. In vorige eeuwen was het restant in de ketel dan nog niet voldoende ‘uitgemolken’ en werd nog een derde keer water toegevoegd, wat het ‘scharrebier’ opleverde. Dit was de drank voor de armsten. Genoeg reden voor gesjoemel met bierkwaliteiten en vanzelfsprekend dat de overheid zijn best deed de bevolking te beschermen tegen zwendel. Die kwam vooral voor bij het doorleveren aan afnemers die niet zo eenvoudig verhaal konden halen, zoals schippers en afnemers buiten de stad.

In 1620 verlangde het stadsbestuur van de brouwers een eed betreffende het nakomen der plakaten en het niet ontduiken der accijnzen. Beëdigd werden de brouwers uit het Witte Hart, het Haantje, de Arend, het Jeruzalemsche Kruis, de Hooiberg, het Duifje, de

Links: Wie aan de Brouwersgracht een concentratie van brouwers verwacht komt bedrogen uit. Deze tekening van brouwerij De Star laat een der weinige brouwerijen aan die gracht zien. In de verte bolwerkmolen De Kraay.

Gistmonopolie

Niet alleen schoon drinkwater werd een bijproduct voor de brouwers, maar ook de verkoop van gist aan bakkers en grutters bracht veel geld in het laatje. Zozeer zelfs dat de branche verklaarde dat de verkoop van gist de hoofdmoot van de verdienste uitmaakte. Natuurlijk kwam er concurrentie van leveranciers die gist van buiten de stad aanvoerden, waartegen de brouwers zich hevig verzetten. Daarnaast leerden de bakkers kunstgist te fabriceren, uit een mengsel van tarwe- of aardappelmeel en hop. Met succes bestreden de brouwers de fabricage van kunstgist, toen in 1765 een keur werd uitgevaardigd die het bakkers en anderen op straffe van een boete van f 600,- verbood: “te maaken of gebruiken eenige soorten van konstgist of konstdesem, toebereid uit mout, hoppe, alsem, tamerinde, suykeren, syropen, honig of andere specien, hoegenaamt”.

De concurrentie van buitenlands gist bleef de brouwers echter plagen. In 1784 kwam daar een nieuwe concurrent bij, de brandergist, afkomstig van de korenwijn-fabricage. Dit viel niet onder de kunstgisten en dus niet onder de keur. Opnieuw rekestreerden de brouwers, maar deze strijd verloren zij.

Lelie, de Vijfhoek, de Zwaan, het Nachtglass, de Witte Roos, de Burcht, het Leeuwkje, het Lam, de Beker, de Kroon en het Roode Hart. Kort daarna vinden wij nog de Eenhoorn, het Osje en de Amsterdamsche Waag genoemd. Dat waren er dus twintig.

In de maximaal 23 brouwerijen die tegelijk in Amsterdam werkzaam waren, vonden helemaal niet zoveel mensen werk. Het was geen omvangrijke beroepsgroep, zeker afgemeten aan scheepvaart, textielindustrie of bouwnijverheid. Er ging wel veel geld in om en

Linksonder: Pieter Dircksz. Hasselaer, brouwer uit Haarlem die in Amsterdam naam maakte en een imperium opbouwde.

Rechtsonder: Pieter Gerritsz Bicker, de meest invloedrijke brouwer in zijn tijd

we vinden permanent brouwers/eigenaren op hoge posten in het stadsbestuur, als vroedschapslid, schepen of zelfs burgemeester. Er ontstonden hele brouwersdynastieën met broers, kinderen en aangetrouwden, die meerdere brouwerijen bevolkten. De uit Haarlem afkomstige Pieter Dircksz. Hasselaer richtte brouwerijen aan de Gelderse kade, Texelsche Kade (Hasselaersteeg) en Droogbak op, een broer runde De Burgh, een zwager De Leeuw en aangetrouwden dreven De Haan tot eind 19de eeuw. Eenzelfde verhaal kan verteld worden van de familie Bicker, die in brouwerij De Sleutel (aan de Grimborgwal) de basis voor het familiefortuin verdienden. Rond 1600 schakelden de Bickers over op de nieuwe handelscompagnieën om dat fortuin nog verder uit te bouwen.

Brouwerijen in Amsterdam, eventueel met naam en jaar van oprichting:

huidige adresaanduiding	naam	opgericht
Warmoesstraat 64 *	(elemakerij **)	1413
Warmoesstraat 164	(elemakerij)	1457
Warmoesstraat 98	(elemakerij)	1454
Oudezijde Voorburgwal 101		±1470
Nieuwezijds Voorburgwal 61	Leeuwenburgh	<1480
Damrak 78 *		<1480
Damrak 49	't (Vergulde) Klaverblad	<1480
Oudezijde Achterburgwal 52-54	De (Witte) Roos?	±1480
Damrak 72		<1500
Spuistraat 111-115	Het Brouhuys	<1500
Warmoesstraat 24	De Gulden Handt	<1500
Nieuwendijk 58		<1500
Molsteeg		<1500
Oudezijde Voorburgwal 67	(elemakerij)	±1500
Nieuwendijk 27-29/Haringpakkerij	De Passer	<1510
Vredenburgsteeg 2	Corn. Jbzn Bam	±1510
Hasselaarsteeg 3-9	De Witte Arent	<1540
Nieuwendijk 60		<1540
Nieuwendijk 13/Haringpakkerij	De Lelie	<1540
Wijdesteeg 6	Het Delffsche Wapen	<1540
Spuistraat 166-168		<1540
Singel 23-27	Het Schuytgen/De Os	<1540
Oudezijde Achterburgwal 4	Jan Pzn Brouwer	±1540

Samengesteld door Drs. S.A.C. Dudok van Heel in Amstelodamum Jb.82 (1990)

huidige adresaanduiding	naam	opgericht
Oudezijds Kolk 26		±1540
Spuistraat 14A-18B	De Leeuw	±1545
Grimburgwal	De Sleutel	1562
Oudezijds Achterburgwal 94-96	De Burch	1563
Rokin 64	't Duyfgen	1580
Nieuwezijds Voorburgwal 77	't Trompetgen	1584
Spuistraat 204-206	De Vijffhouck /De Swaen	<1585
Oudezijds Voorburgwal 166	't Jerusalemcruijs	±1590
Singel 16	't Claverblad	1590
Nieuwmarkt 1	De Lelie	1591
Spuistraat 133-135	De Hooiberg	1592
Singel 460	't Lam	1593
Singel 219	De Vijfhoeck	<1600
Droogbak 1	't Witte Hart	1602
Droogbak 2-3	De Dubbele Arent	±1602
Kloveniersburgwal 64	't Amsterdamsche Wapen	1608
Geldersekade 113-115	't Duyffgen	±1610
Geldersekade 109	De Haan	1611
Binnen-Amstel 34	De Lelie	<1620
Korte Prinsengracht 19-25	De Eenhoorn	<1628

* De brouwerijen aan Warmoesstraat, Damrak en Nieuwendijk bevonden zich steeds buitendijks tussen de straat en de oever van de Amstel

** De elemakerijen brouwden bier met weinig of geen hop; de laatste verdween ±1550

Een wel heel bijzonder voorbeeld van de welstand die Amsterdamse brouwers konden bereiken is de familie Boelens. Andries Boelens (midden boven dit tekstblok) was schepen en meerdere malen burgemeester. Hij schonk niet alleen dit schilderij aan het Karthuizerklooster maar bracht ook in z'n eentje een gigantische lening aan keizer Maximiliaan van Oostenrijk op. Als dank voor die lening mocht de stad de keizerskroon in het wapen voeren. Nazaten bevolkten nog diverse brouwerijen.

Laten we langs een paar brouwerijen in de stad gaan verdeeld over verschillende perioden in verschillende stadsdelen. Doorslag geeft het feit of er nog iets te zien is op de locatie of aan het brouwerijverleden herinnert. Het is bijna onmogelijk om een sluitend overzicht te geven van alle brouwerijen. Soms verhuisde een brouwerij en kom je haar met dezelfde naam op verschillende locaties tegen, zoals het Roode Hart die van de Brouwersgracht naar de Prinsengracht verhuisde en De Swaen van de Oudezijds Achterburgwal naar het Singel. Soms ook veranderde de naam van dezelfde brouwerij tijdens haar bestaan, bijvoorbeeld als ze in andere handen overging. Het bekendste voorbeeld van dit laatste is de Heineken Bierbrouwerijen, welke ontstond nadat Gerard Heineken brouwerij De Hooiberg overnam. Wij zullen proberen een chronologische volgorde aan te houden bij het volgen van de voorbeelden.

±1500

Nagenoeg naast elkaar ontstonden op het Oudezijds Eiland, d.i. het schiereiland waar Oudezijds Voor- en Achterburgwal samenkomen, ten noorden van de Korte Niezel, de twee brouwerijen van Cornelis Jacobsz Bam en Jan Pietersz Brouwer. De eerste aan de Vredenburgsteeg op de uiterste noordpunt van dat 'eiland' en Brouwer aan de Oudezijds Achterburg-

wal ten zuiden van dezelfde steeg. In 1499 bouwde Jacob Andriesz Boelens, een der belangrijkste onder de Amsterdamse regenten, een huis op de noordelijkste deel van het schiereiland. Hij betaalde de brug naar de Oudezijds Armsteeg en het rooien van de steeg die nu Leeuwenburgersteeg heet. Boelen begon op het terrein een brouwerij, maar uiteraard stroopte hij daar niet zelf de mouwen voor op, dat zal duidelijk zijn. Als lid van de Vroedschap werd Boelen bin-

Boven: Net als Boelens wilde ook Bam bewijzen dat hij succesvol en rijk was. Ook hij schonk een altaarstuk, waar hijzelf prominent op afgebeeld was.

Links: De brouwerij van Cornelis Jacobsz Bam aan de samenkomst van Oudezijds Voor- en Achterburgwal.

Boven: De Vredenburgsteeg met links het woonhuis van het Vredenburgerhofje op het terrein van de voormalige brouwerij. Op de voorgrond de Armbrug.

nen 21 jaar 15 keer tot burgemeester (voor één jaar) gekozen. Hij verkocht die brouwerij aan Sybrant Buyck, die haar doorverkocht aan Wessel Lantsinck. In 1543 was dit de grootste brouwerij van de stad. Wessels dochter Neel trouwde met Cornelis Jacobszn Bam (1512-1592), die rond 1540 eigenaar werd. Bam was zeer succesvol, werd een rijk man en drong door tot de stedelijke elite en de Vroedschap. Dat ging goed tot de Alteratie in 1578 waarbij Bam een der regeerders was die uit de stad verbannen werden. Hij liet een Haarlemse schoondochter zijn bezittingen in Amsterdam te gelde maken. De brouwerij werd gekocht door een Antwerpse koopman Jan le Bruyn die de brouwerij verder uitbouwde. Het complex bestond toen uit meerdere huizen, die onderling verbonden waren. In 1672 werd het complex executoriaal verkocht en mogelijk stopte toen ook de productie van bier en werden de huizen van het complex verder gebruikt als pakhuizen. De naam Vredenburgersteeg dankt de steeg ten zuiden van het complex aan een herberg, die er in de 17de eeuw gevestigd werd: de Vredenburgh. De huizen, of liever pakhuizen, werden in 1725 verkocht aan Ludovicus Reyniers, pastoor van de katholieke schuilkerk Het Hert aan de overkant van de Voorburgwal, beter bekend als Ons' Lieve Heer op Solder. Hij wilde het complex ombouwen tot grote schuilkerk, maar daar stak het stadsbestuur een stokje voor. Reyniers hield het complex in katholiek bezit, dat in 1829 verkocht werd aan Theresia Spijker die er met een viertal bejaarde katholieke vrouwen ging wonen. Na een grote erfenis in 1835 werd het complex totaal opnieuw opgetrokken en in 1836 kon hier een tehuis voor in totaal 40 katholieke oude vrouwen gesticht worden. In 1890 werd het huis aan de steeg en de Oudezijds Voorburgwal, waar ooit de herberg gevestigd was geweest, verbouwd door architect A.C. Bleys, die eerder de Nico-

laaskerk had gebouwd. Dat huis bestaat nog steeds in die vorm. Door de toenemende criminaliteit verhuisden de bejaarde dames in de 1970-er jaren naar een nieuw huis op het gebied van de St. Augustinusparochie aan de Postjeskade. De oude panden werden gekraakt en zijn nu bewoond door de gelegaliseerde krakers van toen. De steeg is inmiddels afgesloten met een hek.

± 1540

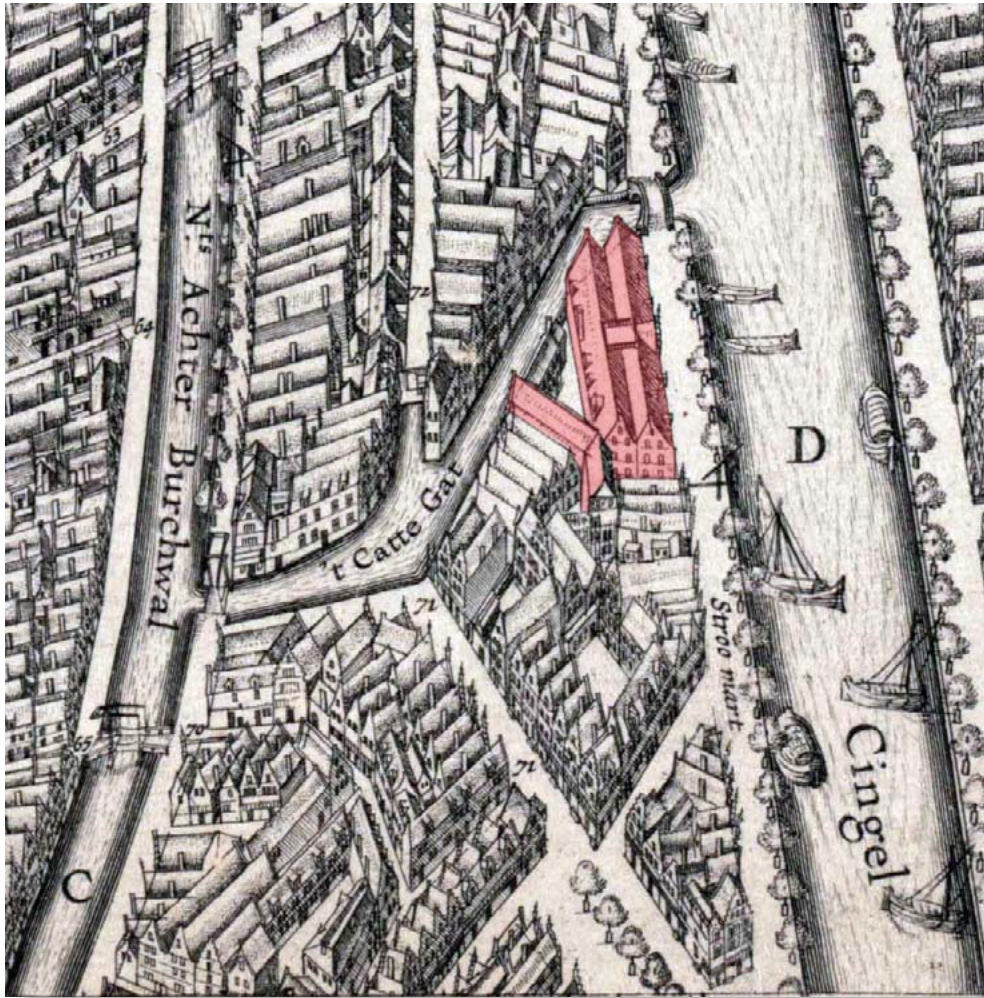
Tussen 1498 en 1546, waarschijnlijk eind 1530-er jaren, was aan de Oudezijds Voorburgwal, ter hoogte van het huidige huisnummer 4, Thiet Jacob Hughendr een brouwerij begonnen in de werkplaats van de olieslagerij van apotheker Hughe Janszn die in 1498 opgevolgd was door zijn zoon Jacob Hughen. Wanneer diens dochter

Alle brouwerijen die hier ter sprake komen vervaardigden hoog-gistende bieren, in tegenstelling tot moderne brouwerijen die laag-gistende bieren maken. Tegenwoordig komt via veelal kleine brouwerijtjes opnieuw hoog-gistend bier op de markt.

van olieslagerij overschakelde op het brouwen van bier is niet met zekerheid te zeggen. Het werd geen succes en de onderneming werd in 1546 executoriaal verkocht. ‘Gelukkige’ koper was Jan Pieterszn Brouwer, zoon van brouwer aan de Nieuwendijk, die al snel ontdekte dat de *mieches* aan de brouwerij hing. Een ingehuurd priester/waarzegger ‘ontdekte’ dat de brouwerij behekst was en Brouwer gooide de handdoek in de ring. Hij wist de brouwerij toch nog voor f 10.000,- te verkopen aan opnieuw een ervaren brouwer, Pieter Jacobsz Harinck die er ook niets van bakte. In 1562 keerde Harinck de brouwerij de rug toe en vonden op het adres geen activiteiten meer plaats; dat werd in elk geval in 1568 bij een huisbezoek door een stedelijke ambtenaar vastgesteld. Nog iets later werd hier een suikerbakkerij gevestigd. Sinds de brouwerswereld in de 19de eeuw de chemische processen heeft leren kennen die bier doen ontstaan, bestaat de overtuiging dat de successievelijke brouwers de kuipen van de olieslagerij hebben gebruikt om te brouwen. Daardoor dreef er op het brouwsel een witte melkachtige vetmassa, die zich allicht vermengde met het bier. Of zoals dat toen heette: hij kon “*gheen bier en conste tot perfectien gebrenghen, maer verkeerde telken in een leelijke witte materie boven vet wesende*”. Dat was zelfs in die tijd onacceptabel. Van beide voorgaande brouwerijen zijn geen namen bekend, anders dan die van de eigenaren.

Links: Oudezijds Achterburgwal 2-18 v.r.n.l. Op nummer 4 was ooit de brouwerij van Jan Pietersz Brouwer gevestigd. Het bleek een heilloze onderneming.

't Schuytgen/De Os/Het Osje – vóór 1540

Aan het Singel, ter hoogte van de Stroomarkt en aan een der armen van het wild vertakte Kattegat was in de 16de eeuw brouwerij 't Schuytgen gevestigd. Die inmiddels gedempte tak heet vandaag Koggestraat. Frans Schuytgen kocht twee afbraakrijpe pakhuizen van Roemer Visscher, sloopte ze en bouwde er zijn brouwerij. In

1621 verkocht de toenmalige eigenaar Hendrick Evert Thijsz. de brouwerij aan Cornelis Martsz., waarbij toen als naam van de brouwerij *De Os* vermeld werd. Aansluitend kocht Cornelis Martsz. van zeepzieder Laurens Jansz Spiegel het belendend erf 't Papegaytgen met opstallen, sloopte die en bouwde er een dubbel pakhuis die vandaag als Koggestraat 8 en 10 nog aanwezig zijn. Op de kaart van Balthasar Florisz van 1625 is het dubbelpand prominent te zien. In zijn glorietijd nam de brouwerij het grootste deel van het gebied tussen Singel, Koggestraat en Ossespooksteeg in beslag. In 1626 verkocht Cornelis de brouwerij alweer aan de Leidse bierbrouwer Thomas Jacobsz.

van Swieten. Bij diens overlijden in 1647 werd de productie stopgezet en de verschillende gebouwen van het brouwerijcomplex in delen verkocht. Ook het grote dubbelpand was daarin begrepen en dat gaf nog heel wat problemen, omdat in pandig het eigenlijk één grote bedrijfsruimte met een gedeelde tussenmuur was. Vandaag vin-

den wij van wat ervan overbleef of van wat ervan geworden is terug als Singel 19-21. Dat heeft nog steeds een langsegevel maar is nu opgesmukt met halverwege een nep-klokgeveltje. Andere delen van de brouwerij werden in 1652 en 1654 gekocht en afgebroken om plaats te maken voor woonhuizen aan het Singel en pakhuizen aan de Koggestraat. De woonhuizen Singel 23-27 werden in 1739-'40 gebouwd.

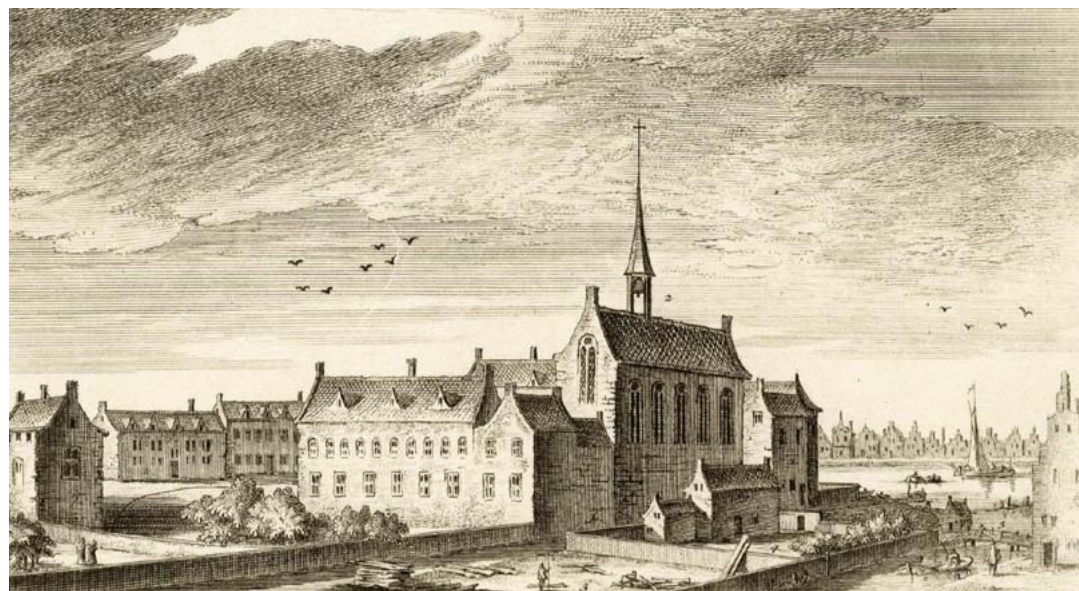

Vorige pag. links:
Een detail uit de kaart van 1625 met het brouwerijcomplex van De Os. In rood gemarkeerd het dubbele pakhuis waarvan nu nog een restant over is (zie links).

Vorige pag. rechts:
het Kattégat, nu Koggestraat, met de eerste start van de brouwerij in de twee hogere huizen op nrs. 8 en 10.

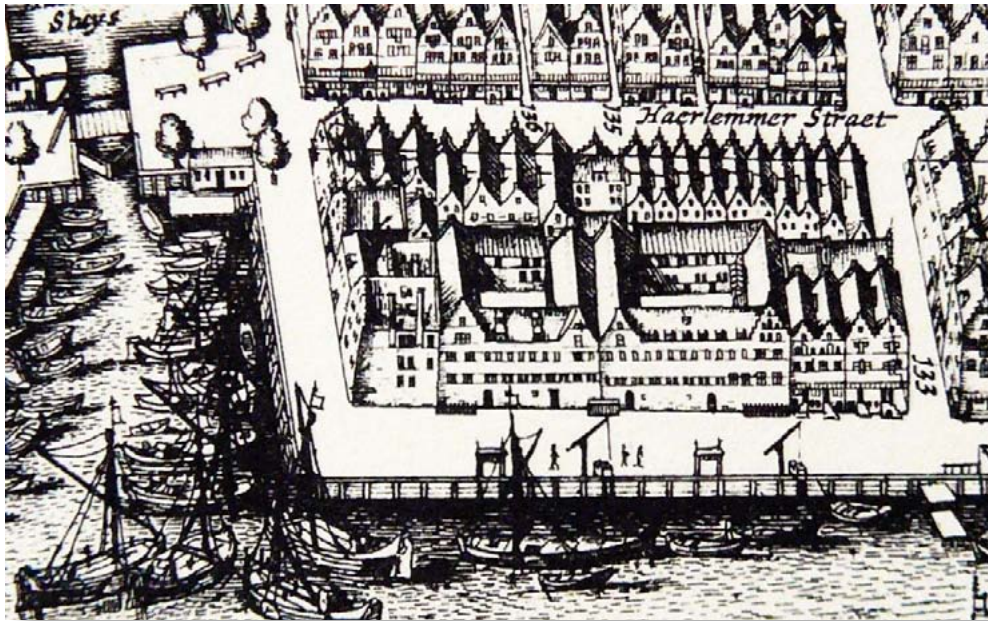
Foto links:
Het restant van het lange brouwerspand aan het Singel, nu nrs. 19-21.

Rechts:
De 'Scaffery' waar in 1545 pakhuizen gebouwd werden en in 1562 een brouwerij.

De Sleutel/'t Hart/'t Witte Hart – ±1562

Op het terrein van de Nieuwe Nonnen in de Uysterse Nesse aan de Grimburchwal had de stad een stadstimmertuin ingericht, die op de kaart van Cornelis Anthonisz als *Scaffery* aangeduid staat. De timmertuinen werden rond 1544 verplaatst naar een nog zuidelijker punt op het schiereiland, waar veel later de Nieuwe Doelenstraat gerooid zou worden. Rond 1562 vestigde Pieter Bicker Pietersz zijn brouwerij in een pakhuis op de voormalige Scaffery en noemde die naar dat pakhuis *De Sleutel*. Pieter Bicker werd opgevolgd door Gerrit Bicker, die de brouwerij door de woelige jaren van Opstand en Alteratie loodste. Door Gerrits succesvolle deelname aan de Compagnie van Verre gaf hij de dagelijkse leiding over de brouwerij in handen van brouwmeester IJsbrant Willemsz. Na Gerrits overlijden in 1600 verkochten de erven het brouwerijcomplex aan Sion Lus. De overdracht omvatte alleen de gebouwen; de roerende goederen van de brouwerij gingen over op brouwmeester IJsbrant Willemsz, die

daarmee een eigen brouwerij 't Hart stichtte op de nieuwe Brouwerskaai, de latere Droogbak nr. 1. De brouwerij aan de Grimburgwal eindigde zo zijn bestaan en maakte plaats voor het Oudezijds Herenlogement. In 1611 kocht Jan Andriesz de brouwerij op de Droogbak en herdoopte hem 't Witte Hart. De brouwerij stond pal naast een andere brouwerij De Dubbele Arent van Pieter Dircksz Hasselaer, die echter in 1671 met brouwen stopte. 't Witte Hart bleef tot ver in de 18de eeuw actief.

Boven: Rond 1600 werd een strook land buiten de Haarlemmerdijk geplempt en bouwrijp gemaakt voor nijverheid en industrie. Het stuk verlengde Singel, toen Korte Singel genaamd, bood plaats aan een dependance van de vismarkt en aan het IJ kwam de Brouwerskaai, die later omgedoopt werd tot Droogbak. Daar vonden twee brouwerijen een plek: 't Witte Hart en De Dubbele Arent. Aan het water elk een windas en een putgalg voor het lossen van de waterschuiten. Het linkerdeel Droogbak 1-3 bestaat nog.

't Claverblat – vóór 1592

De eerste keer dat wij over de brouwerij 't Claverblat' aan het Singel (huidig nr.16) horen is in juni 1592, toen de pas gebouwde brouwerij met gereedschap en waterschuit door de brouwer Bouwen Lenertszn werd getransporteerd aan de brouwer Evert Janszn. Lang is Evert Janszn niet in het bezit van 't Claverblat gebleven, want in april 1595 werd de brouwerij door hem voor 16.000 gulden doorverkocht aan de koopman Willem van Banchem of Bancken. Het transport vond op 12 mei 1595 plaats, waarbij Van Banchem een hypotheek van 350 Karolus guldens per jaar nam. De verkoper was blijkbaar niet gerust over de kredietwaardigheid van Willem van Banchem, voor wie IJsbrant Ben in januari 1595 een akte van indemniteit (borgstelling) liet opmaken, waarbij onder andere Pieter Jacobszn Nachtglass (ook: Nagtglas) als een der borgen optrad. Vermoedelijk heeft Elias zich onder andere op deze akte van

indemniteit gebaseerd voor de compagnonschap tussen IJsbrant Ben en zijn zwager Pieter Jacobszn Nachtglas. Elias geeft hiervoor echter geen bron. Willem van Banchem kon zijn verplichtingen inderdaad niet nakomen en in 1601 werd een neef van IJsbrant Ben en zoon van werkmeester Pieter Jacobszn Nachtglas, de brouwer Jacob Pieterszn Nachtglas (1577-1654), bij executie eigenaar van de brouwerij *'t Claverblat met de Croon'*. De prijs van de brouwerij met het achterhuis en de gereedschappen bedroeg 11.000 gulden.

Van 1601 tot 1634 zou de brouwerij als *'t Nachtglas* bekend staan om daarna weer in een variant op haar oude naam *'t Klaverblad* op te duiken en tot 1734 in bedrijf te blijven; vanaf dat jaar komt de brouwerij niet meer in de boeken van het brouwersgilde voor. In het kwijtscheldingregister kan men lezen dat op 7 mei 1734 Jan Everard Grave jr. van de erven Van Noppen kocht *'een huis en pakhuis en hunne erven, zijnde van ouds genaamd De Brouwerij van 't Claverblad dog nu zonder de gereedschappen, staande en gelegen op de Cingel op de zuyderhoek van de Brouwersgracht,*

Boven: Het dubbelpand van 't Klaverblad in verbouwde vorm. Beide daken zijn verenigd onder één schilddak.

Links: Brouwerij 't Claverblad op het Singel, hoek Brouwersgracht. Detail uit een ets van Abraham Rademaker (1675-1735), origineel op pag. 16.

alsmede een stal, koets en wagenhuis alwaar het Claverblat voor staat, staande en gelegen op de Brouwersgracht'. In een kohier van 1742 vindt men J. Ed. Gravé vermeld als koopman, wonend op de zuidhoek van Singel en Brouwersgracht. Wanneer er verbouwd of nieuw gebouwd is wordt niet duidelijk. Het grote pand diende begin 20ste eeuw als meubeltoonzaal/-pakhuis van Maurits Ozinga en in 1932 kwam hier de toonkamer voor kantoormeubelen van de Wed. J. Ahrend & Zoon.

Bij de uitgifte van de grond aan de westzijde van de Herengracht heerste een embargo op werkplaatsen waar 't aambeeld gebruikt werd. Vergeten was men alle stinkende beroepsgroepen ook uit te

Boven: Bij brouwerij 't Klaverblad hoorden nog een koets- en wagenhuis en een stal aan de Brouwersgracht, waarvan resten in verbouwde vorm nog bestaan.

sluiten. In 1615 kocht Jacob Pietersz. Nachtglass een perceel aan de Herengracht om er een mouterij op te bouwen. In de zitting van de Vroedschap van 13 juli 1615 werd de vraag gesteld, of men Nachtglass niet zou kunnen doen afzien van zijn voornemen aan de westzijde van de Herengracht een mouterij te bouwen, *'alsoo het wit ende meninge van de Heeren is geweest ende noch is, dat de erven op de Herengracht gelegen, soudén mogen worden betimmerd met schoone woningen ende huysen voor den rentenieren ende andere vermogende luyden'*. In de volgende vergadering, op 21 augustus, vernamen de Raden, dat de bewoners van de Herengracht geprotesteerd hadden tegen de plaatsing van de mouterij, maar men kon niet anders doen dan vaststellen, dat aan Jacob Pietersz., die blijkbaar niet toeschietelijk geweest was, niet verboden kon worden met het werk door te gaan, daar de erven aan de Herengracht niet uitgegeven waren met een servituut, dat daar geen 'mouterijen ofte brouwerijen' geplaatst zouden mogen worden. Als Nachtglass minder goede banden met hoge stedelijke ambtenaren zou hebben gehad was het waarschijnlijk minder goed voor hem verlopen.

Door de nieuwe stadsuitleg van 1585-'86 kwam een hausse aan verhuizingen en nieuwe vestigingen van bierbrouwerijen op gang. Een opvallende voorkeur bestond voor de voormalige stadssingel (Singel, Kloveniersburgwal en Geldersekaai) waar zich binnen een kwart eeuw elf brouwerijen vestigden. Soms waren dat verhuizingen zoals 't Duyfgen, soms nieuwe brouwerijen als 't Claverblat. Enkele brouwerijen aan de Achterburgwallen verlegden hun focus naar de stadssingel, zoals De Swaen die van de Nieuwezijds Achterburgwal doorliep tot het Singel en nu opeens de mogelijkheid zag voor een riantere uitgang aan een ruimer vaarwater.

't Lam – vóór 1593

Buiten de voormalige Heipoort, in de nieuwe bebouwing aan de zuidzijde van het Singel bij het huidige Koningsplein, vestigde zich brouwerij 't Lam. Die bebouwing werd daar vanaf 1586 neergezet, maar de brouwerij duikt pas in 1593 voor 't eerst in akten op: *'daar waar 't Lammeken uithangt'* met als brouwer Roelandt Garnier. Diens bezittingen werden in 1600 executoriaal verkocht en de brouwerij met erf kwamen in bezit van schout Willem van der Does, die het geheel in 1611 doorverkocht aan Jan de Bast. In 1661 kocht koopman Gillis Marcellis de toen door Joachim Colijns gedreven brouwerij en bijbehorend woonhuis en brak het geheel af. Hij liet in plaats daarvan door Philip Vingboons een kapitaal woonhuis bouwen, dat we vandaag als Odeon op Singel 460 kennen. Op de Rozengracht komen we in 1725 en passant opnieuw een brouwerij 't Lam tegen. Op een adreskaart van Florus van Mollem gaf die als adres op: Rozengracht, voorbij de tweede brug tegenover brouwerij 't Lam. Dat is dan aan de Rozengracht, maar of dit de verplaatste brouwerij van het Singel is blijft een raadsel. In 1758 blijkt een lenzenslijperij aan de zuidzijde van de Rozengracht naast brouwerij Het Lam te staan. De geschiedenis van brouwerij 't Lam is niet indrukwekkend, maar de nasleep doet haar steeds weer opduiken in de geschiedenis. In 1607 werd door lakenkoopman Harmen Hendricks van Warendorp op een erf achter zijn huis naast de brouwerij (Singel 452) een schuur gebouwd. Daarin werd in 1608

een doopsgezinde vermaning gevestigd, die vandaag nog bestaat en 'Bij 't Lam' heet. Toen deze kerk in 1639 in steen gebouwd werd kwam daar op enig moment (na de [Lammerenkrijg](#)) een gevelsteen in met opnieuw een lam. Marcellis tenslotte liet op de top van zijn nieuwe huis Singel 460 een vrijstaand beeld plaatsen die de oorspronkelijke naam van het complex in herinnering bracht: een lam met een wimpel. Jammer genoeg is dat beeld weer verwijderd.

Boven: Op de plek van brouwerij 't Lam kwam in 1661 dit woonhuis van Philip Vingboons te staan. Hier de staat voor de restauratie.
Links: De originele bekroning van de nieuwbouw: 'n lam met wimpel

De Hooiberg – 1595

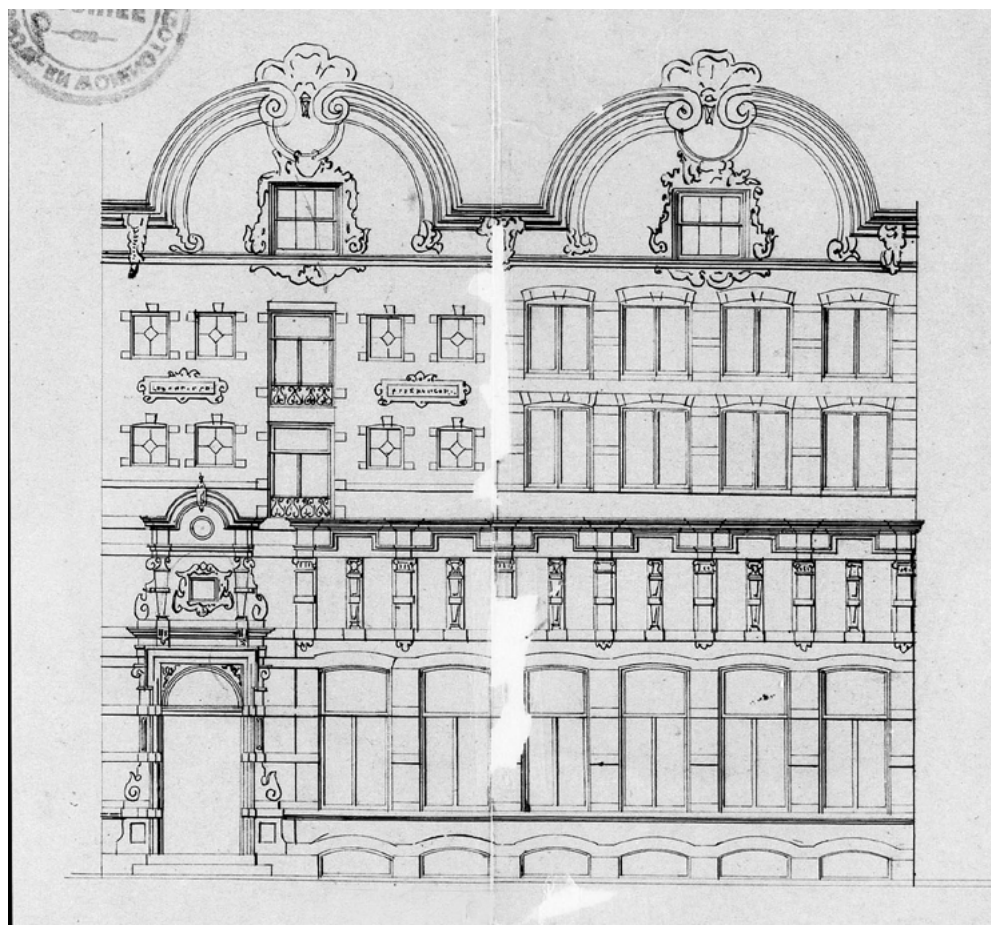
In 1585 waagde de Weesper moutmaker Jan Thymansz de sprong naar de snel groeiende stad Amsterdam. Hij wilde proberen als mouter de toen zestien Amsterdamse brouwerijen te bedienen en zo een bestaan op te bouwen. Hij vestigde zijn mouterij, die de Hooischoor ging heten, in de Nieuwe Gasthuisstraat 1. Veel plezier heeft Jan niet gekend in zijn nieuwe omgeving; hij overleed begin 1588 plotseling. Gelukkig was zijn weduwe Weyntgen Elberts

Boven: De laatste fase van De Hooiberg aan de Nieuwezijds Achterburgwal. Men is al op stoom overgeschakeld en naast de brouwerij staat het dubbelpakhuis De Klok en het woonhuis De Poort van Limburg.

een ondernemend vrouwspersoon die het bedrijf met enig succes voortzette en zelfs overging tot het brouwen van bier. In elk geval was zij zo succesvol dat zij zich op 18 juni 1592 de koop kon veroorloven van een perceel grond aan de Nieuwezijds Voorburgwal, doorlopend tot de Achterburgwal, met een huis en een loods er op. In deze loods werd de brouwerij gevestigd, die De Hooiberg ging heten. Weyntgens tweede dochter, Giert (of Geert) Jansdr, trouwde in 1599 met Heyndrick Jansz, een brouwknecht van de Hooiberg. Dit koppel bracht de eerste bloei van De Hooiberg tot stand, wat resulteerde in een tweede woonhuis ten zuiden naast de brouwerij. Giert overleefde drie echtgenoten waarvan alleen de laatste geen brouwer was. In 1633 werd Giert noodgedwongen dus zelf als brouwster ingeschreven. In 1627 had zij het woonhuis *Huis te Cleeff* aan de Nieuwezijds Voorburgwal gekocht, dat ten noorden van het brouwerijcomplex lag en waar het gezin ook ging wonen. Haar zoon Timon zou de brouwerij gaan bestieren maar het bewind over die brouwerij werd op beide zonen en voor beider rekening gevoerd. In 1657 trok Timon zich uit de brouwerij terug en werd die verhuurd. Er bestonden op dat moment familiale banden met de brouwerij De Burgh van Claes Jacobsz Gelthouwer, die zich ook met de exploitatie van De Hooiberg ging bemoeien. Toen Timon in 1673 overleed woonde hij op de Herengracht en was zijn huwelijk kinderloos gebleven. De helft van de brouwerij ging terug naar de

erfgenamen van zijn broer Jan, een familie die zich intussen Van Aemsvoort of Amersvoort was gaan noemen. De andere helft ging over op 17 neven en nichten van Timon, verdeeld over de families Van Eck en Oosthuysen met uiteraard het leeuwendeel voor de weduwe van Timon. De brouwerij werd voor een kapitaal bedrag verhuurd aan één der neven t.w. Joost Jansz Oosthuysen. Eind 1661 overleed Joost waarna zijn weduwe het bedrijf voortzette. In 1663 overleed ook zij en werd de brouwerij verhuurd aan Caspar

Heytsick tegen *f* 4000,- p/jr, op z'n minst een opmerkelijk verschil met de voorgaande huren, alhoewel die voor alle opstallen, inventaris en voorraden gold. Caspar huurde alleen de brouwerij plus de lopende leningen en crediteuren. In 1673 kocht Caspar zijn eigen brouwerij Het Amsterdamse Wapen aan de Kloveniersburgwal, hoek Rusland en verliet De Hooiberg. In 1682 werd de brouwerij verkocht aan Hermanus Gosinck; de koopsom zou in delen voldaan worden en zolang hielden de families een vinger aan de pols. In 1692 betaalde Gosinck de laatste termijn en was de band tussen De Hooiberg en de nazaten van de stichter verbroken.

Een aantal eigenaren of pachters verdient extra aandacht, omdat ze ingrijpende zaken aan de brouwerij verrichtten, ten goede of ten kwade. Daar was eerst Nicolaas Noppen die in 1720 voor *f* 12.000,- het huis De Zeven Keurvorsten naast de brouwerij kocht. Het werd gekocht met het oog op toekomstige uitbreiding die nooit volgde. Wel was hierin heel veel later de Bodega gevestigd, die ook na de verbouwing van 1888 bleef en nog steeds onderdeel van Die Port van Cleve is. In 1730 kwam de brouwerij voor *f* 70.000,- in bezit van Theodorus Fries, een fantast en 'hochstapler' die zich door zijn huwelijk met 'n nazaat van bouwmeester De Keyser in een welverend nest draaide. Fries zelf bezat geen cent en wat hij direct diende op te brengen leende hij van zijn vrouw en diens familie. De rest van de koopsom werd nooit voldaan, alleen de rente erover werd betaald. Frappant is dat het huis De Zeven Keurvorsten buiten de koop bleef. Fries had grootse plannen met de brouwerij. Hij liet voor een vermogen verbouwen, verbeteren en vernieuwen, waarna de outillage tot de modernste behoorde. Het deel van het mouten

Links: De verbouwing die Theodorus Fries aan de beide panden aan de Nieuwezijds Voorburgwal ondernam.

dat tot dan nog op de brouwerij zelf werd gedaan verplaatste hij naar een nieuw gebouw naast de moutmolen op het bolwerk. De gemoderniseerde brouwerij bracht intussen niet de fantastische winsten op waarmee Fries gerekend had. Steeds moest hij extra geld lenen om niet in zwaar weer te raken; leveranciers en aannemers kon hij op een gegeven moment niet meer betalen en toen de familie de geldkraan dichtdraaide werd in 1743 het faillissement uitgesproken. De schuld was opgelopen tot in totaal *f* 225.000,-. De brouwerij werd voorlopig door de curator voortgezet en bracht bij executie *f* 103.000,- op, inclusief inventaris. Na het faillissement van Fries werd de onderneming een tijdje beheerd door een curator. De belangrijkste gegadigde was het brouwerscollege, dat actief bezig was met een sanering van de branche wegens overcapaciteit. Er waren genoeg brouwers te vinden die deze belangrijke concurrent wilden opruimen, maar de financiën reikten lang niet. Zij werden in 1744 overboden door een consortium van acht ondernemers uit een drietal families. De belangrijkste was de familie Bolten die voor 50% instapte. Dan wijnkoper Michiel Bruyningh voor 25% en leden van familie Van Aalst, verwant aan Bruyningh, voor 18³/₄%. De rest, 6¹/₄% werd ingevuld door dominee Tijken, een geestelijke met een dubieuze faam. Het bedrijf zou geleid worden door bierbrouwer Mr. Pieter Bolten (Muiden), die ook voor 20% eigenaar van De Hooiberg werd. Het compagnieschap onder de naam Mr. Pieter Bolten en Co. verdeelde de ingelegde som over 288 niet-splitsbare aandelen van *f* 300,-. Na nog een aantal stortingen, de laatste keer in 1752, bedroeg het geïnvesteerde kapitaal *f* 170.000,-. Het compagnieschap nam een moderne

Rechts: De Hooiberg beschikte over een eigen moutmolen op bolwerk Slotermeer. Fries breidde dit uit met een luxueus lusthof.

brouwerij over, die kort daarvoor nog door Fries voor *f* 40.000,- verbouwd was. Het bestond uit twee percelen met twee panden aan de Nieuwezijds Voorburgwal, doorlopend tot de Achterburgwal, waar drie panden stonden. Twee van die drie panden behoorden tot de eerste begin van De Hooiberg in 1592. Het contract tussen de investeerders werd tweemaal herzien, in 1757 en in 1783. De brouwerij was binnen korte tijd weer succesvol en er werd goed geld verdiend. In 1750 werd een begin gemaakt met de vernieuwing van de moutmolen en in 1753 werd de Poort van Limburg gekocht, een

woonhuis aan de Nieuwezijds Achterburgwal (het latere Spuistraat 137). In 1764 kocht men het kapitale dubbele pakhuis De Klok aan de Achterburgwal, dat tussen de brouwerij en de Poort van Limburg in lag en in 1735 nog geheel verbouwd was. Alle pogingen om het huis De Zeven Keurvorsten aan de Voorburgwal opnieuw te kopen strandden op onwil van de eigenaar. In 1785 kocht de brouwerij op een veiling de failliete mouterij de Drie Schulpen op het Roeterseiland.

De Hooiberg was rond deze tijd niet alleen de grootste brouwerij van Amsterdam maar met de leverantie van 18½% van de totale bierconsumptie ook de grootste van heel Holland. Begin negentiende eeuw kwam een omslagpunt in het succes. Dat had zeker ook te maken met het plotseling veel duurder worden van de grondstoffen, af te meten aan de voorraden in de balansen. Daar kwamen vanaf 1840 nog een aantal minder bekwame directeuren en een ongelukkige keuze in het aannemen van brouwmeesters bij, die

het merk geen goed deden. De financiën werden opgepept door de verkoop van een pand voor de vergroting in 1854 van het Koninklijk Postkantoor, Nieuwezijds Voorburgwal 192. Dat was nog niet voldoende en in 1857 werd o.a. de Poort van Limburg en een elders staand pakhuis weer verkocht.

Toen kwam op kantoor een jonge knaap werken met meer verstand van financiën dan van bierbrouwen. Hem viel de balanswaarde (f 86.000,-) van De Hooiberg erg tegen en ambitieus als hij was overwoog hij het bedrijf over te nemen. Zijn eigen vermogen, de erfenis van zijn overleden vader was onvoldoende. Bovendien was hij pas 22 jaar oud en daarmee te jong om een bedrijf te runnen.

Hij ging op zoek naar kapitaal, waar zijn moeder stevig bij hielp, en hij vroeg een meerderjarigverklaring aan bij de Hoge Raad. Het idee van de aandeelhouders dat hij stuk voor stuk aandelen zou kunnen opkopen ging hem veel te langzaam en te moeizaam. In 1864 kreeg hij zijn zin; op 15 februari werd brouwerij De Hooiberg met terugwerkende kracht van 1863 af eigendom van Gerard Adriaan Heineken. Heineken verhuisde de brouwerij in 1868 naar de Stadhouderskade, maar bleef eigenaar van de gebouwen op de oude locatie. Die verpachtte hij in 1870 aan de gebroeders Hulscher, die er een bierlokaal van maakten. Toen Heineken de naam van de brouwerij wijzigde in *Heineken Bierbrouwerijen* kregen de Hulschers het recht om Heinekens bier te bottelen en te verkopen onder de naam van De Hooiberg. Uit het bierlokaal ontstond café-restaurant Die Port van Cleve met de aangrenzende bodega in het huis De Zeven Keurvorsten.

Links: De verbouwing die de gebroeders Hulscher aan het pand aan de Nieuwezijds Voorburgwal ondernamen. Links het nieuwe postkantoor.

*Een prachtige aquarel van brouwerij De Haan op de Gelderse-
kade 109, rond 1880. Er wordt al gebruik gemaakt van stoom-
kracht maar het water wordt nog steeds met een waterschip
aangevoerd. Rechts staan twee knechts het water in de onder-
aardse kelder te pompen via een inlaat in de 'bierpaal' met de
haan, die ook nog op de schoorsteen prijkt.*

De ophaalbrug ligt over de Recht Boomssloot.

*Op Geldersekade 113-115 staat inmiddels een dubbel woon-
huis op de plek van de afgebroken brouwerij 't Duyfgen.*

De Witte Haan/De Haan/De Haan & Sleutels – 1611

Brouwerij De Witte Haan aan de Gelderskade, hoek Rechtboomssloot, werd in 1611 gesticht door de uit Haarlem afkomstige brouwerszoon Pieter Dirksz. Hasselaer. Hij was een volle neef van Kenau Simonsdr Hasselaer. Dit was zijn derde brouwerij al en hij verstond zijn vak terdege. Dat bleek ook uit de innige band met de jonge VOC, aan wie Hasselaer zijn bier mocht leveren omdat het zo lang houdbaar was. Een der geheimen van Hasselaer was een groot waterbekken onder het pand, dat bij werkzaamheden in de twintigste eeuw tevoorschijn kwam. *Pieter Dircksz Hasselaer richtte overigens ook nog brouwerij De Dubbele Arent aan de Brouwerskaai (Droogbak) op, die tot 1671 actief was. Een deel van dat complex bestaat vandaag nog als Droogbak 2-3.*

Hasselaer werd opgevolgd door Pieter Hulft, die het aan de stok kreeg met het bierdragersgilde omdat hij zijn leveranties aan de VOC

Het verbod om als brouwer zelf bier te tappen werd streng gehandhaafd. Dat wil niet zeggen dat de brouwers er geen mouw aan wisten te passen. Het opkopen van cafés en die verpachten onder voorbehoud dat alleen het bier van de verpachter geschonken mocht worden is zo oud als de regel zelf. Deze praktijken kennen we vandaag nog en nemen dubieuze vormen aan.

en WIC direct per schip deed. De uitspraak in het geschil luidde dat hij alsnog de kosten van dragers moest betalen, ook al maakte hij er geen gebruik van. In 1646 huwde Hulfts dochter met de uit het Duitse Lüneburg afkomstige Joachim Rendorp, die niet lang daarna in de brouwerij werkzaam was. De weduwe Hasselaer verkocht in of vlak na 1646 de brouwerij aan deze Joachim. Onder Rendorps leiding ging de brouwerij *De Haan* heten en zijn Haantjesbier werd een begrip. De familie Rendorp had vanouds banden met de Oostzeehandel. Zij hielden brouwerij De Haan tot 1888 in bezit en verkeerden in Amsterdam in de hoogste kringen. Zij drongen door tot de Vroedschap en het burgemeesterschap en werden bewindhebbers van de VOC en WIC. De leveranties aan de VOC en WIC werden zo omvangrijk dat bijna de hele productie daaraan op ging en de brouwerij tot een der grootste, zo niet allergrootste brouwerij van Amsterdam maakten. In 1858 was De Haan de tweede brouwerij in Amsterdam die op stoomkracht overging (De Hooiberg in 1856) en in 1860 de eerste brouwerij in Nederland die bier op flessen ging verkopen. In 1918 kocht Heineken het merk; de productie van De Haan was al in 1888 gestopt. Zij bleef tot de laatste dag bovengistend bier maken en kon de concurrentie met ondergistend bier niet langer aan.

Links: Het eind van de Geldersekade met rechts de vismarkt en links de bierpaal en hijsgiek van brouwerij De Haan. In de achtergrond de Zuiderkerk.

Eerder verscheen een uitgebreid stuk over brouwerij De Hooiberg, die in 1863 door Gerard Heineken gekocht werd en uitgebouwd tot een multinational. De oude brouwerij werd een bierlokaal 'Die Port van Cleve', nu hotel/restaurant. *Klik de afbeelding om te lezen.*

Links:
Een vaak geciteerd overzicht van actieve brouwerijen in Amsterdam is dat van 1734. Dat is bijvoorbeeld het jaar dat 't Klaverblad voor 't eerst niet meer genoemd wordt.
In het huis van het brouwersgilde hing toen dit bord met 19 namen van verantwoordelijke brouwers met het jaar van hun inschrijving en de emblemen van de betreffende brouwerijen.

Een hoofdstuk van het boek 'Geschiedenis van de techniek in Nederland' gaat over brouwerij-techniek. Het boek staat onder redactie van H.W. Lintsen en het hoofdstuk is geschreven door H. Schippers. *Klik de afbeelding om te lezen.*

Theo Bakker's Domein

Op deze site vindt u makkelijk leesbare maar toch informatieve verhalen over de ontstaansgeschiedenis van Amsterdam. Ze zijn onderverdeeld in rubrieken als Middeleeuwen, godsdiensten, nijverheid en handel, transport, openbaar vervoer, haven, watermanagement, stadsuitleg, annexaties, verkeersdoorbraken, chroniquers en allerlei andere zaken.

Klik hier voor een overzicht van alle PDF's op deze site

